

вити колектив Київського театру українського фольклору «Берегиня», який останні роки з неабияким пієтетом ставиться до постаті Івана Миколайчука. По-перше, театр міститься недалеко від будинку, де мешкало подружжя Миколайчуків, і до останнього колектив підтримував стосунки з дружиною актора, яка торік померла. По-друге, їхня вулиця носить ім'я актора. А ще однією з перших постановок театру за нового керівництва стала містична драма «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського. Як відомо, однойменний фільм Сергія Параджанова приніс Миколайчуку світове визнання.

На постановку була запрошена режисерка Наталія Лінник. Вона має великий досвід роботи з дітьми, студентами, акторами-початківцями. «Янгол щастя» – її перша робота на професійній сцені. Вона ж написала інсценівку. Вистава є компіляцією п'єси «Живий хрест у мертвій діброві» та історій із особистого життя актора. Режисерка провела паралелі між двома історіями взаємного і сильного кохання – Климента і Мирослави з п'єси та Івана і Марічки, яким судилося 25 років прожити разом.

А починається ця лірично-музична драма з аудіозапису, на якому чути голос Івана. Він читає вірша і вже від початку налаштовує на поетичне дійство. Далі на сцені з'являються Іван і Марічка, які святкують срібне весілля, зізнаючись у коханні один одному, даючи клятви вічної любові. Потім іде флешбек: публіка бачить молодих акторів, які щойно познайомилися в Чернівецькому театрі. Колеги їх тоді жартома називали Ромео і Джульєттою, а вони ніжно зверталися один до одного Миця і Нуцко. Молодий актор розповідає про п'єсу, яку він почав писати, і дійство плавно переходить до села на Буковині, де у сім'ях двох друзів – Деонізія та Василька – народилися діти.

Батьки вирішили на знак дружби заручити своїх дітей, як в давнину це робили їхні предки. Але діти познайомилися лише, коли стали дорослими. Деонізію очолював рух українських повстанців, його було ув'язнено і заслано разом з сім'єю до в'язниці в Румунії. При втечі батьки Мирослави загинули, а її прихистила родина адвоката. Саме вона привезла дівчину в її рідне село. Батьки Климента про заручини нічого йому не розповідали, і коли постало питання чесності, свободи та грошей, вони обрали останнє. Утім, долю не можна обманути. Діти, всупереч обставинам, знайомляться і закохуються один в одного. «Мабуть, янгол нас звів», – каже Мирослава. «Ні, сам Бог», – каже Климент.

Саме великий мальований янгол на заднику сцени, в крила якого закутуються закохані пари, і є центральним елементом художнього оформлення вистави. У постановці використано багато рідкісної народної музики (живої й у запису) і танців. Зокрема, звучать пісні, які любило співати подружжя Миколайчуків. Авторка музичного оформлення Ірина Бонковська використала два диски з буковинськими піснями у виконанні Марічки Миколайчук. Режисерка вирішила зробити фінал щасливим, тож вистава звучить як ніжна, щемлива серенада чистому і вірному коханню, справжнім почуттям.

Підробка

Олександр Саква

«Інший Франко»

Режисер Ігор Висневський

Сценаристи Дмитро Наумов, Тарас Боровик

Оператори Андрій Миронюк, Тетяна Дудник

У ролях: В'ячеслав Довженко, Ахтем Сеїтаблаєв, Надія Левченко, Яна Коверник, Ірина Кудашова, Максим Донець, Роман Куліш, Андрій Федінчик, Лілія Юськевич.

Саундтрек до фільму – українську народну пісню «Розпрощався стрілець» – виконав гурт «Пікардійська терція».

Кінокомпанія Ganza Film, Україна, 2021.

Після виходу стрічки в прокат, режисер фільму Ігор Висневський, відбиваючись від килимової критики, пролив світло на процес його створення. Це варто уваги. (Орфографія журналу «Локальна історія» збережена).

«Моя дипломна короткометражка «Слово» – про Розстріляне відродження. Вона здобула кілька нагород за кордоном. Після першого успіху я отримав пропозиції працювати в цьому жанрі. 2018 року продюсер Дмитро Кравченко запросив мене у проекти про Северина Наливайка, Євгена Грицяка і Петра Франка. На момент пітчингу в Держкіно був готовий сценарій тільки до Грицяка. Попри це, всі три фільми отримали фінансування. Це дещо насторожило. Але я погодився взятися за кіно про Франка. Коли побачив сценарій, захопився за голову. Сценаристи (Тарас Боровик і Дмитро Наумов раніше працювали над стрічками «Свінгери» та «Свінгери-2») пишались тим, що написали його за тиждень. Але текст був нікудишній. Віталій Малахов (художній керівник Театру на Подолі, помер 2021 року, у титрах фільму вказаний як другий режисер), який мав працювати разом зі мною, відмовився від зйомок. Радив мені вчинити так само. Та я вирішив, що зможу витягнути цей проект.

Я покликав крутих акторів, сподіваючись, що вони допоможуть вплинути на продюсерів. Це спрацювало, й ми взяли за сценарій. Переписували його вже на знімальному майданчику, тому структуру історії виправити не могли. Але зміни можна помітити у діалогах: часом вони класні, іноді – на рівні «Свінгерів».

Авжеж, за 30 мільйонів можна було зробити краще. Але цих грошей на майданчику і не було. Потім мені дорікали, що не вклався у відведений бюджет. Хоч за документами зйомки мали тривати 40 днів, насправді все вклялося у 20. Все ж художники та костюмери зробили неймовірно – картинка вийшла хороша. Врешті я пішов з проекту. В монтажі й постпродакшені участі не брав. Хоч міг би виправити ляпи – графіті, штучні квіти тощо. Я ж знав, де були проблеми.

На прем'єру мене запросили за два дні. Я відмовився йти.

Свій фільм побачив вже в кінотеатрі. Квиток купив собі сам». Така ось преамбула до перегляду. Якщо оминати хиби другого рівня, то розгляд головної колізії стрічки – долі молодшого сина Івана Франка Петра в умовах УРСР – розгортається в звичних параметрах психологічної драми. 1940 рік. Петра Івановича, під загрозою розправи з сім'єю, змушують на депутатство у Верховній Раді, і його виступ з Києва транслюється на весь Львів («син Каменяра в лавах "совітів"!»). Інтелігенція міста плакатно засуджує вчинок Франка-молодшого, та справжню «опозицію» він отримує в особі старшої доньки Віри, яку судомить від найменшого компромісу з радянською владою. Важка сімейна розмова завершується примиренням батька й доньки – вони, дійсно, люблять одне одного й свою родину понад усе.

Далі йдуть епізоди, що «реабілітують» Петра Івановича і, почасти, пояснюють мотиви його дій. Франко вириває з рук «енкавеевників» сім'ю відомого львівського лікаря, особисто рятуючи його доньку. За всієї неймовірності сцени, яку витягує лише акторське виконання, на цьому етапі фільм все ще зберігав здатність до створення притомної біографічної драми знакової особи, що потрапила в жорна вбивчих обставин. Бо тема, що зажеврила в фільмі, справді суспільно й мистецьки значуща. Іван Якович Франко осмислював її в «Каменярах» як пекло й катівню світової історії. Величні постаті й високі душі в її магмі гартуються, середні їй протистоять, слабкі гинуть – та дістається всім. Петро Франко в цьому сенсі уособлює принаймні два присутні людські мотиви. Перший – як путне і завдяки чому виростає в тіні великого дерева? Проблема пекуча, на весь світоглядний зріст! Як складно здійснитися на повну в чорну добу, не згнєбавши своє ім'я та ім'я батька! Чого не сягнеш – все виглядає мізерією перед зробленим ними! Згадаймо оцінку Вадима Скуратівського: «Франко знав практично, рішуче все. Коли ми говоримо, що він Леонардівська постать, – робимо послугу Леонардо!» (А Петро Іванович сприймав батька захоплено-співмірно, на що вказують його спогади «Іван Франко зблизка».)

Інший бік справи – доля такої особистості в час жакких геополітичних розломів. (Підтема – немінуча згубність угоди з Дияволом: ошукає завжди!) Сталінізм не міг лишити в живих сина генія нації, а ще – військового льотчика Української Галицької армії, до того – співзасновника Пласту, командира сотні Легіону Українських січових стрільців. (Створений Петром Франком авіаполк збив 16 ворожих літаків, Симон Петлюра присвоїв йому звання полковника й нагородив іменним пістолетом). У 1936 році Петро Іванович, як громадянин Польщі, був змушений підкоритись вимозі НКВС у Харкові й залишити місто, після чого, всупереч письмовому зобов'язанню перед «органами», друкує статтю «Голодомор» – такого не пробачали нікому. (В фільмі є незграбна сцена, де Франко в нічному Харкові бачить підводу з жертвами більшовицького терору.) А в 1940-му, за свідченням Богдана Тихолоза, Петро Франко вже не лише депутат парламенту УРСР, але і їде до Москви у складі численної української делегації – збереглася кінохроніка перебування її в Кремлі.

Чи був Петро Іванович колабораціоністом, що співпрацю-

вав з ворогом? Тихолоз не поспішає з висновком, а В'ячеслав Довженко, виконавець ролі Петра Франка в фільмі, значною мірою передає душевну напруту й біль, що супроводжували Петра Івановича в ці моторошні роки – він так прагнув зберегти дружину і доньку! Та де там вберегти! Його улюбленицю, «правдогалосу» Віру запроторили на 5 років у табори Воркути й пожиттєве заслання до Сибіру. До Львова Віра Франко повернулася вже після смерті тирана. І прожила наперекір всьому ще 43 роки! Франкова родина – дивовижна людська Атлантида, що дає ґрунт для значного мистецького твору, і ця можливість жила в стрічці до моменту, коли сценаристи відкинули дійсне багатство біографічного матеріалу, і на екрані з'явився вигаданий авторами давній приятель Петра, а нині – «енкавеевник», що не приховує свою давню закоханість у дружину Петра Івановича – Ольгу.

Він з'являється на дні народження «побратима», щоб під ранок арештувати його, про що відразу й повідомляє. А рецензенти фільму в цю мить волають хором: та це ж клон «Втомлених сонцем» – один до одного! Втім, комдив Котов в нікиті міхалкова перед арештом, згадуючи життя, тягне якісний коньяк з фляжки, натомість Франко меланхолійно палить люльку. Чи не творчий підхід? Та й серед дня міхалковський комдив вигукує: «Футбол! Граємо в футбол!» – а ось Петро Іванович закликає: «В парк! Йдемо в парк!» На додаток, один з рецензентів угледів ще й композиційну паралель стрічки з «Одним днем Івана Денисовича» Солжениціна: дія в «Іншому Франку» вкладається в ці ж часові рамки. Та справа ж не в прискіпливості оглядача, а у вторинності рішень. Бо якщо ти запозичуєш фабульні ходи з чужих творів, розраховувати на оригінальний художній продукт не слід – все й зведеться до «Одного дня Петра Івановича».

А невинувата прикрість ситуації в тому, що замість відтворення справжньої особистості Петра Франка глядачеві підсовують сфальшовану, підроблену, що насправді ображає гідність цієї історичної особи: біографія Франка-молодшого переповнена вчинками, подіями і фактами рідкісної виразності і сили – вивчай, осмислюй, твори і знімай! Там – історичний засяг, шекспірівський вольтаж! Де там... Сценарій прудко йде «вбитими слідами» – такими звабливо «оскароносними». Тож нагла вестернізація фіналу стрічки добиває в ній рештки художньої правди. Закутий в кайданки Петро Франко кидається в купе на антагоніста, захоплює голову «енкавеевника» «замком смерті», і потяг люто мчить в нічну безвість. Ось тільки емоції заключний епізод викликає сторонні: комп'ютерна графіка упродовж всього фільму – «обняти й плакати»!

Та справа, звісно, не в ній. Лихо в глумі над реальною, драматичною долею прикметної постаті, що містить невичерпні можливості опрацювання. Бо це міг би бути напружений, захоплюючий, красивий фільм про *можливість жити* в часи, коли жити, здається, нічим. Чому так сталося? А режисер нам пояснив: сценарію ще не було, а стрічка вже отримала фінансування від Держкіно, зйомки тривали всього 20 днів, коштів «на майданчику» ніхто не відчував, в монтажі постановник участі не брав...

В'ячеслав Довженко – Петро Франко у фільмі «Інший Франко». Режисер Ігор Висневський. Україна. Вихід у прокат 2024.

Погодьмось: якщо розказане Ігорем Висневським правда, це якась *оборудка*, а не творення національного кіно, наруга над самим поняттям організації творчого процесу, не так підстава для суспільних дискусій, як матеріал для правоохоронних органів. Тим більше, що, як вважає І. Висневський: «Знімати такі фільми на державні кошти стало системою, за цим стоять одні й ті ж люди. Найгірше, що вони самі не розуміють, як шкодять нашому кіно. Щоб таке не траплялось, треба міняти принцип фінансування, вводити відповідальність, штрафувати. Або хоча б повторно не давати гроші компанії, якщо її фільм провалився в прокаті».

Гадаю, в одному режисер помиляється: «ці люди» знають, що роблять. І Боже правий – який кінематограф з таким управлінням нищиться з диявольською зловтіхою! І всі безпорадні... Тим часом, зустрів я недавно твердження авторитетного західного автора. Він переконаний: справжню художню стрічку – і не одну – про доленосний час і криваву війну проти рашизму і тиранії знімуть не в США й не в Європі – це буде під силу лише кінематографістам нашої країни. Та якою ж сильною для цього має бути державна політика України в сфері кіно! Чинне ж відомство – контора власних справ, на це абсолютно не здатне.

Що ж до «Іншого Франка», то користь фільму для загалу все ж була помічена. Так Альона Шилова («Суспільне. Культура») зазначає, що хоча в підсумку в авторів вийшла доволі банальна історія, після неї «все ще хочеться почитати статтю на вікіпедії про цього персонажа, але не для того, щоб дізнатись про нього більше, а щоб загалом зрозуміти його вчинки та життя». Шкода, що в Держкіно нині навіть вікіпедію не читають. Їм нащо?

А ще безмежно жаль чудових українських авторів, зайнятих в стрічці – переконливих, зрілих, фахово оснащених. В'ячеслав Довженко, Надія Левченко (які точні психологічні стани в цієї актриси на крупних планах!), Ахтем Сеїтаблаєв, Яна Коверник, Януш Юхницький, Орест Гарда. Митці такого гатунку прикрасили б екран світового рівня, були б стійким підмурком високого національного кінематографа, а їх використовують, мов мікроскоп, яким спритники від галузевої адміністрації луцять скарбничку бюджетного фінансування. Бідний наш кінематограф, і як наслідок, бідний екранізований ним Петро Іванович Франко!

Богдан Тихолоз: «Добре, що глядачі довідалися про Петра Франка»

Комунікація з групою «Іншого Франка» почалася 2018 року, коли до нас у Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка прийшов спочатку Дмитро Кравченко – продюсер фільму із Ganza Film, а потім прийшла дуже захоплена і мотивована Олена Моренцова, яка цікавилась передусім Ольгою Франко, дружиною Петра Франка і відомою галицькою кулінаркою. Продуктом нашої співпраці з Оленою Моренцовою став фільм «Смак свободи» – історія про сучасну дівчину, яка шукає своє місце у гастрономічному світі, зокрема у Львові, та надихається книгою Ольги Франко. Тоді ще не йшлося про Петра Франка. Але у процесі кінематографісти зацікавилися і долею чоловіка Ольги. Й оскільки це для нас дуже рідний персонаж, – він не тільки син Івана Франка, а й перший директор Музею, – такий інтерес у нас викликав велике схвалення. Підкреслю, що ні я, ні Наталя Тихолоз офіційно науковими консультантами фільму не є. Ми були порадиниками і, безперечно, зацікавленою стороною, бо як франкознавці прагнемо, щоб якомога більше людей довідалися і про Петра Франка. Наталя Тихолоз працювала над монографією «Петро Франко: Формула долі». Чимало з її досліджень були опубліковані, і творча група фільму, будуючи лінію сюжету, спиралася на них. Ми зазнайомили їх із нащадками Петра Франка, які чимало допомогли у формуванні образу свого славного предка. Напевно, вони є і найсуворішими критиками, позаяк мають цю історію за певний виклик. Але, як і Музей, вони також не були офіційними консультантами фільму. Але ми радо відгукнулись і допомагали.

У нас склався загалом дуже позитивний досвід співпраці з творцями фільму «Інший Франко». Музей був однією з локацій зйомок, а інтер'єр слугував прототипом павільйонного відтворення помешкання Петра Франка. Дуже добрі враження залишилися від спілкування з акторами В'ячеславом Довженком та Ахтемом Сеїтаблаєвим. Актори перейнялися цим проектом, хотіли добре зіграти свої ролі, щоб розповісти історію дуже харизматичної, але малознаної постаті. В цілому, фільм має як позитивні, так і негативні сторони. Мій особистий баланс – у сприйманні не як фахівця, а радше як звичайного глядача. Добре, що багато людей, які прийшли на це кіно, довідалися про Петра Франка. Вже те, що фільм виводить таку постать на широкий екран, – незаперечний позитив. Я аналізував відгуки глядачів. Вони перейнялися цією історією, повірили в неї, відзначили акторські роботи, прекрасну фінальну пісню як окрасу саундтреку фільму. Навіть якщо люди поміти-